

A FSZEK recenziókatalógusáról

Hány éve indult az irodalmi adatbázis elődje?

Meglepve olvastam április 14-én a Kataliston a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* márciusi számának tartalomjegyzékét, azon belül is Koncz Károly: *55 éves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Irodalmi analitikus bibliográfiája* című közleményéről való híradást. Az eszközzel különböző formákban több alkalommal találkoztam szakmai pályafutásom során. Így nem ez az első alkalom, amikor helyesbítenem kell a feltételezett 1961-es indulást.

1998-ban jelent meg közös cím alatt (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár adatbázisai* CD-ROM-on) két ismertetés a könyvtár két alapvető eszközének új változatáról, a mostani témánk szempontjából Pesti Ernő *Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája 1961-1996*, szerkesztette: Pesti Ernő. CD-ROM-on az irodalmi bibliográfia írásáról van szó (92-93. p.). A másik Karbach Erika írása: *Szociológiai információ 1984-1994. A magyar és magyar vonatkozású irodalom válogatott bibliográfiája* CD-ROM-on, 90-92. p. Ez utóbbi cím alapján senki sem feltételezné, hogy a *Szociológiai információ* 1984-ban indult, ugyanis előbb egy rövidebb időszak anyagát vitték be az adatbázisba, utána fokozatosan mentek vissza 1972-ig. Az irodalmi eszköz esetében egyből a kezdetekig mentek vissza a feltüntetett évszámmal (sőt, még azon is túl, mint látni fogjuk), és az adatbázis újabb változataiban is ezt tüntették fel kezdő dátumként. A másfél oldalas ismertetéshez kapcsolódva annak több állítását igyekeztem cáfolni mintegy tízszeres terjedelemben a *Könyvtári Figyelő* 1998. 3-4. számában (Murányi Péter: *Feltáratlan értékek a magyar irodalomból*, 493-508. p.), ennek egyből az első oldalán foglalkozva a megindulás idejével, több közlemény alapján bizonyítva az 1963-as indulást. Mindezek miatt érdeklődéssel vártam magát a 3K-beli cikket, amiről a tartalomjegyzékből értesültem. Szerencsés lenne a tartalomról szóló előzetes híradások alkalmával az oldalszámokat is megadni, hogy jobban tudjuk, mire számíthatunk, ezt a témát különböző terjedelemben lehet megírni. Az, hogy az *Évfordulók* rovatcím alatt jelent meg, azt valószínűsítette, hogy rövidebb megemlékezésről van szó. Valóban ez is a helyzet, a lap 41-42. oldalán található, a tényleges szöveg terjedelme 44 sor. Az

írás elején három címmel is találkozhatunk (*Irodalmi kritikák, tanulmányok bibliográfiája, a FSZEK Irodalmi bibliográfiája, a FSZEK Irodalmi analitikus bibliográfiája*), én szándékosan egy negyediket használok a címben, az első az adatbázis változatok közül a CD-ROM kiadott és az internetre felkerült, már lezárt változatnak a címe, de egyik sem egyezik meg azzal, amilyen címmel a szolgáltatás megindult. Ha megbízható forrást akarunk, akkor a legérdeemesebbnek az látszik, ha Gerő Gyula kronológiájához fordulunk, s ott 1963. január 1. alatt a következőket olvashatjuk: „A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a KMK támogatásával megindította analitikus bibliográfiai-kartoték-szolgáltatását, az *Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjainak* negyedévenkénti kiadását. (Első szerkesztője – 1969-ig: *Szász Károlyné Gillemot Katalin.*)” (*Magyar könyvtártörténeti kronológia 996-2007.* Összeáll. Gerő Gyula. 1. kötet. Bp., OSZK, 2009. 276. p.).

Az adatbázis változatot bemutató cikk nem említi a korábbi szerkesztők nevét (én Botka Ferenc cikkét idéztem először, abból az is kiderül, hogy 1969-től Győri Lajosné vette át a szerkesztést), a mostani cikk sem őket nem nevezi meg, sem Pesti Ernőt, az adatbázis szerkesztőjét, pedig valamennyien megérdemlik nemcsak az említést, hanem annál jóval többet is. A vállalkozás van annyira jelentős, hogy a könyvtár történetében is helyet kapjon, és valóban, Katsányi Sándor és Tóth Gyula *A fővárosi könyvtárának története 1945-1998* című munkájában két helyen is olvashatunk róla. A *Differenciáltabb szolgáltatások felé. Utak és zsákutak a 1960-as években* című rész *A könyvtár kiadványai, állományfeltáró és tudományos tevékenysége* fejezetének az *Állományfeltárás más formái* című részfejezetében (200-201. p.) a legtöbbet ezzel foglalkoznak. Az eredeti címet és az adatbázis-változat címét is megismerhetjük innen, négy hozzá kapcsolódó írásra is hivatkozik, a történetével kapcsolatban az első, Szász Károlyné a FSZEK lapjában, a *Könyvtári Híradó*-ban jelent meg az indulás évében, 1963-ban (*Készül a 8-as szaka analitikus katalógusa*, 18-19. p.). A másik Iszlai Zoltán a *3K* elődjében, a *Könyvtárosban* jelent meg 1968-ban (*A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár recenziókatalógusa*, 1968. 3. sz. 145-146. p.). Innen megtudhatjuk, hogy 1966-tól a Népművelési Propaganda Iroda átvette a sokszorosítást és a terjesztést. „*A racionális könyvtárközi munkamegosztás szükségességét és életképességét gyakorlatilag bizonyító kiadványsorozatot ekkor más hároméves volt. A munka 1963 januárjában indult, de előzményei régebbiek.*” - írta Iszlai Zoltán. „*Egy-két hónapos ciklusban átlagban 500 katalóguscédula készül.*” Ez cáfolja Gerő Gyulának a negyedévenkénti megjelenésre vonatkozó állítását, amely Pesti Ernő idézett cikkében is szerepelt. „1961 és 1992 között cédulaformátumban, *Irodalmi analitikus katalógus* néven negyedévente jelent meg. (92. p.). Iszlai utal Bükyné Horváth Mária előző évben a *Magyar Könyvszemlé*-ben megjelent, részletesebb elemzést tartalmazó írására. (*Irodalomtörténeti tanulmánykötetek és folyóiratok analitikus bibliográfiai kartotékjai.* 1967. 3. sz. 291-295. p.). „*Már több évvel ezelőtt, 1963-ban jelent meg először az országban folyó bibliográfiai vállalkozások körében ...*” „*a kiadvány a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gondozásában jelenik meg, összeállítója Szász Károlyné Gillemot Katalin. Két hónap anyagát tartalmazza egy-egy kartoték-tömb, így tehát évente hatszor megjelenő kiadványról van szó*” (291. p.). A FSZEK történetének hivatkozásai közt emellett Botka Ferenc általam először idézett, a *Könyvtári Híradó* 1978-ban megjelent írását sorolja a szolgáltatás jelentőségéről szóló közlemények közé (Botka Ferenc: *Egyedül a vártán.* Könyvtári Híradó, 1978. 2. sz. 20-21. p.) Arra is utalnak, hogyan vált ez a belső használatú próbálkozás után (amelyek már az 1950-es években elindultak, sőt, voltak még előzmények is) országos szolgáltatássá. (Iszlai Zoltán arról írt, hogy 1967-ben 230 magyar könyvtárba jutott el.)

A fővárosi könyvtár történetét bemutató monográfia 1980-1998 közötti időszakot feldolgozó részében (*Visszatérés a Szabó Ervin-i alapokhoz és korszerűsítés 1980-1998, A könyvtár működése 1980-1998* című rész *Az Állomány* című fejezetének *Állományfeltárás* című részfejezetében (397-401. p.) Tóth Gyula is visszatér rá. Már a 398. oldalon láthatjuk a FSZEK egyik utolsó CD-ROM-jának képét, de itt még a hagyományos szolgáltatásokról ír. „*Az irodalmi analitikus katalógust a szaktudomány és a könyvtáros szakma egyaránt elismerte, kiemelve nyitottságát az irodalmi élet, a társművészetek, a művészetelméleti, esztétikai kérdések, a film- és színházi világ eseményei iránt*” (398. p.). „*Recenziókatalógusként is ismerték, mert belekerültek az alkotókról, művekről szóló ismertetések, recenziók, kritikák, tanulmányok leírásai*” (399. p.). Az adatbázis-változatról írva Tóth Gyula Pesti Ernő cikke mellett hivatkozik az én két, kapcsolódó írásomra, de túlságosan kötődik az első írásban szereplő állításokhoz (pl. „*1961 és 1992 között cédulaformátumban jelentette meg a FSZEK...*”, „*évi 7-8000 tétel*”, „*60 000 tanulmányának, kritikájának, cikkének bibliográfiai leírását tartalmazta...*”), amelyeket már sikerült megcáfolnom (400. p.).

Az 1961-es évben való indulást már többszöröse cáfoltuk, az éves tételszámra röviden visszatérünk, az adatbázis tételszámát a következő lemezen már 50 000-ben határozták meg az először közölt 60 000 helyett, az első lemezen 40 233-at sikerült találnom (*Könyvtári Figyelő*, 1998.3/4. sz. 497. p.). A FSZEK történetéről szóló könyv kronológiájában még pontosabb adatokat találhatunk: „*1963. május Megjelenik az analitikus irodalmi katalógus első 750 cédulája.*” (Katsányi Sándor: *Kronológia* In: Katsányi Sándor: *A Főváros Könyvtárának története 1945-1998*. Bp., FSZEK, 2008. 469. p.)

Néhány további szám

Azt hiszem, hogy ennyivel eléggé megbízhatóan sikerült igazolni az irodalmi analitikus katalógus indulásának idejét. Mi a teendő ezután? Felesleges volt megjeleni az évfordulós cikknek, várni kellett volna 2018-ig, amíg a valódi évforduló eljön? Egyáltalán nem! A szakirodalmat feltáró adatbázisok a könyvtárak legfontosabb produktumai közé tartoznak, amelyekkel sokkal többet kellene foglalkozni, mert tapasztalataim szerint a könyvtárosok sem ismerik eléggé őket, így az olvasókat sem tudják megfelelő mértékben segíteni használatukban. Mivel az adatbázisok szabadon elérhetők a hálózaton, használatuk a legtöbbször a könyvtárakon kívül történhet, ezért az adatbázisok készítőinek is érdemes lehet elgondolkodni arról, hogyan adhatnának több segítséget a hatékony kereséshez.

Ha érdemes foglalkozni az adatbázissal, akkor én is folytatom ezt a cikket. Igyekszem ugyanakkor elég rövid lenni, mert akkor talán nagyobb az esély arra, hogy elolvassák. Többször foglalkoztam még a mostani adatbázissal és előző változataival hosszabb cikkek részeként (Murányi Péter: *Holmi filozófia, pszichológia, etika, művészet, zene*. Könyvtári Figyelő, 1993. 2. sz. 307-331. p.; Murányi Péter: *Hol vannak a recenziók*. Könyvtári Figyelő, 1996. 1. sz. 9-30. p.; Murányi Péter: *2015. január közepe: vezetőink a lettek ellen*. Könyvtári Levelező/lap, 2015. 2. sz. 3-14. p.), ezekben jóval több van róla, mint amit most leírok, de jellegüknél fogva nem nagyon jöhetnek elő, amikor az adatbázisról keresnek irodalmat.

Először Koncz Károly cikkének néhány megállapításával foglalkozom.

„... *1993-ra számítógépre került a teljes irodalmi bibliográfia...*” (Koncz, 41. p.)

Hacsak nem készült egy teljesebb változat ahhoz képest, ami 1998-ban CD-ROM-on megjelent (nem valószínű, mert akkor az internetes változatban már az is szerepelhetne),

akkor a régebbi, 1993-as anyagot tekintve messze volt a teljességtől az, ami adatbázisba került, ezt az adatbázis készítői sem állították, „1996-ban – nagy elszánással – az 1961 és 1992 között összegyűjtött mintegy 200 000 tételnyi katalógust revízió alá vettük és több mint 22 000 retrospektív tételt, lényegében a maradandó írások lelőhelyét rögzítettük az Irodalmi bibliográfia adatbázisába” (Pesti Ernő, 92. p.), ezt az állítást vette át Tóth Gyula is, bár 1998-as tanulmányomban kellően sikerült bebizonyítanom, hogy szó sem volt tudatos válogatásról, teljesen esetlegesnek tűnik az, ami az adatbázisba bekerült. Épp ezért mindenkit óva intenék attól, hogy az 1992-ig terjedő időszak anyagáról elsősorban innen próbáljon meg tájékozódni.

A további állítások az adatbázis méretére vonatkoztak: „Az Irodalmi bibliográfia adatbázis formájában épült 2007 tavaszáig (ekkor megközelítőleg 75.500 tételt tartalmazott.” (Koncz, 42. p.) „Jelenleg az Irodalmi bibliográfia több mint 112.000 tételt tartalmaz...” (Uo.). A periodikusan CD-ROM-on megjelenő adatbázisok tételszámának változása lemezzel lemezzel követhető. Internetes változat esetében csak akkor tudunk fix számot megállapítani, ha lezárt adatbázisról van szó, ami folyamatosan épül, arról mindig csak pillanatnyi állapotot tudunk megállapítani. A CD-ROM-os változatok esetében a teljes tételszámot olyan mezőben való teljesen csonkolt kereséssel tudjuk megállapítani (*), amely minden rekordban megtalálható. Ilyen a *Cím* és a *Típus* mező. Az utolsó CD-ROM-on található rekordmennyiség (61 115) valamivel meghaladta azt, amit az első lemez megjelenésekor állítottak. Ezek típus szerinti megoszlása a következő volt: Cikk, tanulmány: 50 823, Film: 745, Könyv: 9183, Színház: 1104.

Valójában az első csoport a tényleges tételszám, amikor valamiről (egy könyvről, szerzőről, filmről, színházi előadásról, fogalomról) irodalmat keresünk; a másik három csoportban olyan alkotások szerepelnek, amelyekről recenzió vagy egyéb írás bekerült az adatbázisba. Az első csoport 50 823 rekordját aszerint bonthatjuk tovább, hogy folyóiratban vagy könyvben jelentek-e meg a tanulmányok, kritikák. Tartalmazó folyóirat: 32 003, Tartalmazó könyv: 18 472. Ha valaki összeadja a két számot, nem jön ki a teljes összeg. Hogy mi az, ami kimaradt, azt az adatbázis kiváló keresőrendszerének köszönhetően könnyen megállapíthatjuk, ha a teljesen csonkolt *Cikk*, *tanulmány* mezőből kizárjuk a teljesen csonkolt *Tartalmazó folyóirat* és *Tartalmazó könyv* mezőt. De ki tudja még használni a CD-ROM-ot? Szerencsére a 2007-ben lezárt adatbázis-változatnak ugyanolyan kiváló keresőrendszere van, így ott fogjuk megnézni, ezt bárki ellenőrizheti is.

Az adatbázis ismertetője, amelyet a FSZEK-adatbázis listáján olvashatunk, közel nyolcvanezer (79 808) tételről beszél, a belépés után magának az adatbázisnak a sűgójában 75 545 szerepel. Az első a valós szám. Ennek megoszlása: Cikk, tanulmány: 65 933, Film: 880, Könyv: 11 787, Színház: 1208. A Cikk, tanulmány további megoszlása: Tartalmazó folyóirat: 43 920, Tartalmazó könyv: 21 677. Ha a kettőt VAGY operátorral összekapcsoljuk, 15-tel kevesebbet kapunk, mint a kettőnek az összege (65 582), ÉS-sel összekapcsolva ezt a 15-öt is megkaphatjuk, ennyi olyan tétel van, amelyben folyóiratban és könyvben megjelent közlemény is található. A kettő együtt: 65 582 (15 közös van köztük), ezek olyan rekordok, amelyekben folyóiratban és könyvben megjelent közlemények adatai is megtalálhatók. Viszont 351 olyan tétel is van, amelyeket egyik csoportba sem soroltak be. Ezek nagyrészt olyan több részből álló közlemények, amelyeknek az egyes részei külön rekordként szerepelnek az adatbázisban, és néhány olyan közlemény,

amelynél lemaradt a forrás, ahol megjelent (Például Borbély Szilárd *Bolyai Farkas szellemi arcképe*hez című írása esetén).

A mostani adatbázisban valamivel korlátozottabbak a keresési lehetőségek, mivel egy alapvetően nem finom keresésre tervezett integrált rendszerről van szó, nem lehet bármelyik mezőt bármelyikkel szabadon kombinálni, és nem lehet bármelyik mezőben teljes csonkolást végezni. Ezért azt feltételezzük, hogy megjelenési év valamennyi rekordon szerepel, ezért a *Dátumnak* mondott szűkítési lehetőségnél a lehető legtágabb időbeli határokat határozzuk meg. Ennek az összes rekordjához nem juthatunk hozzá, de a *Túl sok találat* üzenet mellett szerencsére a rekordok számát is láthatjuk (ez a leírás pillanatában, 2016. június 9-én 114 058, tehát Koncz Károly cikkének megírása óta mintegy 2000-rel nőtt).

Milyen ennek a megoszlása, s hogyan hasonlítható össze a korábbi adatbázisokéval? A Dokumentumtípus szerinti szűkítés a következőt mutatja: Könyv, nyomtatott dokumentum: 40 086, Időszaki kiadvány: 73 971, Elektronikus dokumentum: 1. Lehetőség van szűkítésre a *Részletezve* felirat alatt felajánlott lehetőségek segítségével. A Könyv, nyomtatott dokumentum 40 086 rekordja közül 34 601 Könyv részdokumentum (cikk, tanulmány), 15 pedig Könyv kötete. Az Időszaki kiadvány, folyóirat: 73 971 rekordjából a 73 967 folyóiratcikk. Itt tehát alig van eltérés, ellentétben a könyvekkel. Hogy miről lehet szó, azt a 2016-os anyagon nézzük meg. Dokumentumtípus szerint szűkítve: június 9-én 1 311 2016-os rekord volt található az adatbázisban (pontosabban ennyi olyan, ahol Dátumként ez van megadva, de akad köztük néhány olyan, amely valójában 2015-ös). Ebből 1089 származik időszaki kiadványból (első szűkítés), és valamennyi folyóiratcikk (második szűkítés).

A 222 Könyv, nyomtatott dokumentumból 196 marad, ha tovább szűkítjük Könyv részdokumentuma (cikk, tanulmány) alapján. Ezeknél Könyv része jelenik meg a rövid találati listán Típusként, a maradéknál pedig Könyv szerepel. Ezek vagy csak egészként feldolgozott könyvek, vagy pedig olyanok, amelyeknek egyes tanulmányait is feldolgozták. Például Lukácsi Margit nevére 2016-ban 13 találatot kaptunk, ebből 12-t egy könyvének az egyes tanulmányai adnak, a tizenharmadik pedig maga a könyv.

A mostani adatbázis összesített tételszáma nem hasonlítható össze a korábbi változatokéval, mivel azokban benne voltak azok a dokumentumok is, amelyekről az ismertetések készültek (a típus kategóriában a film, könyv és színház), most a könyv kategóriája a könyvekben szereplő tanulmányok mellett azok forrását jelentik. Így nem igazán érdemes azt összehasonlítani, hogy a CD-ROM változat tételszáma 61 115, a 2006-ban lezárt internetes változaté 79 808, most pedig 114 058,

Az összehasonlítást a korábbi cikk, tanulmány kategória (a folyóiratban, illetve könyvben megjelent a tartalmazó folyóirat, illetve tartalmazó könyv mezőben), most pedig a részletezésnél a könyv részdokumentum és a folyóiratcikk, tehát a korábbiból a cikk, tanulmány kategórián kívül a többi típust kell levonni, a mostaniból pedig azokat a könyveket, amelyekben a tanulmányok megjelentek. Ez nagyobb mértékű növekedést mutat, mint a rekordok összesített száma.

	CD-ROM	2006-ban lezárt adatbázis	Mostani adatbázis 2016. június 9-én
Cikk, tanulmány	50 823	65 933	108 568
Tartalmazó könyv	18 472	21 677	34 601
Tartalmazó folyóirat	32 003	43 920	73 967
Teljes tételszám	61 115	79 808	114 058

1. táblázat: A FSZEK irodalmi adatbázisa három változatának legfontosabb számai

Bő kilenc év telt el az adatbázis előző változatának lezárása óta, azóta csaknem 45 000-rel nőtt a feldolgozott cikkek, tanulmányok mennyisége. Ezek éves számát is meg tudjuk keresni, de nem lehet összehasonlítani az előző változat indexlistájával (ott minden mezőnek megkaphatjuk az indexlistáját, így a megjelenési évét is), mivel abban a könyvek nem szerepelnek, sem a tartalmazó könyv, sem típusként a könyv.

Recenziók a FSZEK irodalmi adatbázisában, a humanusban és a MATARKA-ban

De a használók úgysem a számokra kíváncsiak, hanem arra, hogy milyen információkat találhatnak meg az adatbázisban. Egy típust választottunk ki, a recenziókat, példaként az utóbbi évek néhány sikeres magyar regényéről szóló írásokat. Ezek a következők: Bereményi Géza: *Vadnai Bébi*, Dragomán György: *Mágya*, Péterfy Gergely: *Kitömött bar-bár*, Spiró György: *Diabolina*, Závada Pál: *Természetes fény*.

A kiinduló kérdés: hogyan érdemes egy adott könyvről szóló írásokat (főleg recenziókat) keresni az adatbázisban? Különböző módszerekkel megtalálhatunk valamennyit. Kipróbáltam hallgatókkal, igazából senkinek nem sikerült a legjobb (az általam legjobbnak gondolt) módszert megtalálnia. (Arra törekedtünk, ami egyébként nem nagyon érhető el, legyen maximális a teljesség és a pontosság is, vagyis találjunk meg mindent, ami az adott műről szól, de csak azokat.)

A *Súgó*ban olvashatunk az egyszerű és összetett keresésről, a gyűjteményekről (az nem derül ki, hogy a 2007 előtti anyagot is áttöltötték már), a parancsnyelvi keresésről és a böngészésről, de az nem szerepel itt, hogy csak az összetett keresés esetében lehet a keresést az egyes gyűjteményekre szűkíteni, és egyébként sem nagyon van olyan információ, amelyik az adatbázis konkrét tartalmára vonatkozik.

A talán meglepő javaslat a megoldásra: ha adott könyvekről szóló írásokat keresünk, akkor nem kell belépni az Irodalmi adatbázisba, hanem a böngészésnél a *Tárgyszó* mezőt választjuk, beírjuk a szerző nevét, és az indexlistán megkeressük a minket érdeklő művet. Az alábbi formában találhatjuk meg:

– Bereményi Géza (1946-) *Vadnai Bébi*

Az eredeti anyagban is tárgyszavak szerint lehetett keresni a cédulák között (ez lehetett egy szerző, a szerzőnek egy adott műve, adott művének adott kiadása stb.). Ilyen módon 19 találatot kapunk, ezek közül 16 jelent meg időszaki kiadványban, 3 pedig könyv részeként.

Az olvasónak természetesebb lehet, hogy *szerező*ként gondoljon Bereményi Gézára, a *Szerző, közreműködő* mezőben böngészve 121 találatot kap, ezek között keresgélve nagyjából, de mégsem teljesen időrendben 19. tételként megtalálhatja a könyvet.

A könyv leírása után, a *Megjegyzések* között 6 írásnak a címét és a szerzőjét láthatja (több adat innen nem derül ki), a *Lásd még: Egyéb kapcsolat* utalás alapján 17 írás adatait kapja meg, tehát kettővel kevesebbet, mint a tárgyszavak közötti böngészéskor.

Lehet, hogy a használók úgy gondolják, hogy célszerű lehet az *Összetett keresés*ben, az Irodalmi adatbázisra szűkítve a szerző nevét a *Szerző* és a címet a *Cím* mezőbe beírva kombinálni, de ennek az eredményeként egyetlen találatot sem kap. (Az irodalmi adatbázisban ebben az esetben nem Bereményi Géza a szerző, hanem a kritika, recenzió szerzője). Ha a teljes adatbázisban (*Bárm*) keresnek, a könyvtár katalógusa alapján, akkor a könyv leírásához kapcsolva megkaphatja ugyanazt a 6 megjegyzést és 17 egyéb kapcsolatot, amiről már volt szó.

Ha az irodalmi adatbázisban *Tárgyszó*ként a szerző nevét, *cím*ként pedig a címet írjuk be, akkor 18 találatot kapunk (1 olyan van, ahol a kritika címében nem szerepel az ismeretett mű címe, ez maradt ki).

Ha a szerző nevét és a mű címét is *tárgyszó*ként írjuk be, ÉS-sel összekapcsolva, akkor mind a 19 tételt megkapjuk, és ugyanúgy akkor is, ha együtt írjuk be ezeket (szerencsére nem kell pontosan az a forma, amit az indexlistán találunk, nem kell feltétlenül tudni a szerző születésének évét). Tehát a tisztán tárgyszóként való keresés lehet a jó megoldás, csak valamivel egyszerűbb az indexlistáról való választás. Az összetett keresésnél előny lehet, hogy lehetőség van további kombinációkra, de egy adott műről való keresés esetén nem valószínű, hogy azt bővíteni vagy szűkíteni szeretnénk.

A Humanus adatbázisban a *szerező* és a *cím* mező kombinációjával próbálkoztunk először. Az öt találat közül kettő a regénynek folyóiratban megjelent részlete, kettő a regény ugyanazon kiadásának (nem is az eredeti kiadás, hanem az utánnymomás) rekordja, az ötödik pedig egy interjú a szerzővel. A könyv két rekordjában összesen 4 (3+1) recenziót kapunk meg, ezek a FSZEK adatbázisában is megvoltak. Az interjú nem szerepelt a 19 találat között. Ennek a rekordjában egy olyan tárgyszóláncot látunk Név – tárgyi melléktételként, amely hasonlít arra, amivel a FSZEK-ben találoztunk: Bereményi Géza (1946-). Vadnai Bébi.

Ezt a *név (tárgyi mt.)* mezőbe illesztve 0 találatot kapunk. Ugyanígy 0 találatunk lesz, ha a mű címét elhagyjuk, és a születési évvel együtt keresünk. A születési évet is elhagyva 48 találat közül kellene válogatnunk. Ha a *cím* mezővel kombinálva keresünk, akkor 2 találatunk lesz, az egyik az interjú, a másik pedig Ungváry Rudolf esszéje a *Jelenkorból*, amely megkapta ugyanazt a tárgyszóláncot. Ha *cím (tárgyi mt.)* mezőben keresünk a *Vadnai Bébi* kifejezésre, akkor ugyanezt a két találatot kapjuk, tehát ezen a módon a folyóiratokban megjelent kritikák nem jönnek elő. A mostani esetben célravezető lehet a *cím* mezőben keresni a *Vadnai Bébi* kifejezésre, mert megkapjuk az első (*szerező, cím*) keresés 5 találatát és Ungváry esszéjét is. Ez azonban nem működhet minden esetben (pl. gyakrabban használt szavakból álló címek esetében, különösen akkor, ha egy szóból áll a cím, mint a *Mághya*), így a legjobb megoldásnak az látszik, ha a *teljes szöveg* mezőbe írjuk a szerző nevét és a mű címét. Ugyanazokat a találatokat kapjuk, mint ebben az esetben a címre keresve. Így a továbbiakban ezt a módszert alkalmazzuk, ha egy műről az összes írást keressük, ebből ki kell szűrni a mű részleteit.

Harmadikként még a MATARKA adatbázist nézzük meg. Itt könnyebben el tudjuk különíteni a regény részleteit és a róla szóló írásokat. Ha amellet, hogy a *cím*ben keressük a *Vadnai Bébi* kifejezést, *szerszõként* kombináljuk Bereményi Géza nevével, akkor a mű részleteit kapjuk meg (hármát, egy pluszt a Humanushoz képest, az *Alföld* és a *Kortárs* mellett itt a *Jelenkor* is előjön), ha Bereményi neve is a cím része lesz, akkor pedig a műről szóló írásokat. Az így kapott 5 között kettő plusz van a Humanushoz képest (a *Holmból* és az *Irodalmi Jelenből*, ez utóbbi a FSZEK adatbázisában sincs meg), az ottani 4 kritika közül azért hiányzik egy, mert elírás miatt egy alkalommal *Vadna Bébi* került be az adatbázisba, de valójában mindet felvették.

Az eredmény: FSZEK: 19 (3 könyvben), Humanus: 6, MATARKA: 6

A további könyvekről csak egy-egy rövid összefoglalást adunk, néhány szükségesnek látszó megjegyzéssel.

– *Dragomán György: Máglya* – FSZEK: 32 (ezek közül 1 könyvben), Humanus: 8, MATARKA: 13+1 (van egy olyan találat, amely itt egyként szerepel *Ketten egy könyvről* cím alatt, a FSZEK-nél két rekordban külön szerepelnek.) Minden megvan a FSZEK adatbázisában, ami a Humanusban, a MATARKA tételei közül Vámos Miklósnak a *Figyelőben* megjelent írása hiányzik, a Humanus és a MATARKA között jelentősebb különbségek vannak.

– *Péterfy Gergely: Kitömött barbár* – FSZEK: 34 (1 könyvben), Humanus 8 (1 könyvben, nem ugyanaz, mint a FSZEK-nél), MATARKA 14. A könyvben szereplő kivételével minden megvan a FSZEK adatbázisában, ami a Humanusban, a MATARKA-ban itt is Vámos Miklósnak a *Figyelőben* megjelent írása van pluszban.

– *Spiró György: Diabolína* – FSZEK: 16, Humanus: 2, MATARKA:7

A Humanusban sokáig csak egy tétel szerepelt, már a kutatás megkezdése után került be egy írás a *Pannonhalmi Szemlé*ből, ez egyelőre csak a Humanusban található meg. A MATARKA-ban a 2015. 2. szám az utolsó (ez található magának a folyóiratnak a honlapján is), a FSZEK-ben a 2015. 3. számot dolgozták fel utoljára. Ebben az esetben Vámos Miklós írása a *Figyelő*ből a FSZEK adatbázisába is bekerült, a HVG szerző nélküli írása van pluszban a MATARKA-ban.

– *Závada Pál: Természetes fény*– FSZEK: 23, Humanus: 6, MATARKA: 12.

A FSZEK adatbázisából a másik kettőhöz képest ezúttal is a *HVG*-ből a MATARKA-ban megtalálható hiányzik (Vámos Miklós a *Figyelő*ből ezúttal is megvan), a HUMANUS-ban a *Credo* és az *Irodalmi Szemle* közleménye plusz a MATARKA-hoz képest (fordítva sokkal több a plusz).

Összességében a FSZEK adatbázisából a MATARKA-hoz képest négy közlemény adatai hiányoznak: a *HVG*-ből és a *Figyelő*ből kettő-kettő. A Humanusban is négy olyat találhatunk meg, amit itt nem: a Bereményi-könyvvel kapcsolatos két publikáció (az interjú valójában ott is megtalálható, csak a Bereményi mint szerző alatt, a mű címére nincs utalás, Ungváry Rudolf írását valószínűleg mint esszét nem vették fel), egy könyvben szereplő tanulmány és a *Pannonhalmi Szemle* várhatóan később bekerülő kritikája. Hogy mennyi plusz van a FSZEK adatbázisában a másik kettőhöz képest, annak kiszámítását az olvasóra bízom. Azt is, hogy hol kezdené a keresést, ha egy könyv fogadtatására kíváncsi, és mely adatbázisokat használná inkább esetleges kiegészítésre.

Szerző, cím	Bereményi Géza: Vadnai Bébi			Dragomán György: Máglya			Péterfy Gergely: Kitömött barbár			Spiró György: Diabolina			Závada Pál: Természetes fény		
	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M
Időszaki kiadvány	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M
168 óra F: 1	1									1					
Alföld FHM: 4	1	1	1	1	1	1	1	1	1				1	1	1
Bárka FM: 4				1		1	1		1	1		1	1		1
Credo FH: 2				1	1								1	1	
Críticai Lapok F: 1										1					
Édes Anyanyelvünk FM: 2				1		1	1		1						
Élet és Irodalom F: 16	3			3			4			3			3		
Életünk F: 1	1														
Eső F: 3				1			1						1		
Eszmélet FM: 1										1		1			
Figyelő F: 2 M: 4						1			1	1		1	1		1
Helikon F: 3				1			1						1		
Heti Válasz F	1						1								
Híd FM: 4				2		2	1		1				1		1
Holmi FM: 5	1		1	2		2	1		1				1		1
HVG M: 2												1			1
Irodalmi Jelen M: 1			1												
Irodalmi Szemle FH: 2				1	1								1	1	
Jelenkor FHM: 6 H: +1	1	2	1	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1
Kalligram F: 4				1			3								
Kommentár H: 1		1													
Kortárs FHM: 2	1	1	1				1	1	1						
Korunk FH:				2	1		1	1							
Kritika FM: 1													1		1
Látó F: 3 M: 1				1		1	1						1		
Magyar De-mokrata F: 1							1								
Magyar Hírlap F: 1				1											
Magyar Narancs F: 4	1						2						1		
Magyar Nemzet F: 4	2						1			1					
Mozgó Világ FM: 4				1		1	1		1	1		1	1		1
Műút F: 6 M: 4				2			2		2	1		1	1		1
Napút F: 1				1											
Népszabadság F: 6	1			1			1			2			1		
Népszava F: 1							1								

Szerző, cím	Bereményi Géza: Vadnai Bébi			Dragomán György: Máglya			Péterfy Gergely: Kitömött barbár			Spiró György: Diavolina			Závada Pál: Természetes fény		
	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M	F	H	M
Időszaki kiadvány															
Pannonhalmi Szemle FM: 1 H: 2							1	1	1		1				
Székelyföld FH:2				1	1		1	1							
Szépirodalmi Figyelő FM: 2				1		1	1		1						
Tekintet F: 1										1					
Tiszatáj FHM: 3	1	1	1	1	1	1							1	1	1
Új Forrás F: 2							1							1	
Vár Ucca Műhely F: 5	1			2						1			1		
Vigília FHM: 2				1	1	1							1	1	1
Összesen	16	6	6	31	8	14	33	7	14	16	2	7	23	6	12

2. táblázat: Öt magyar regényről szóló írások magyar időszaki kiadványokban három adatbázisban

F: FSZEK irodalmi adatbázis, H: Humanus, M: MATARKA

Az öt regényről összesen 42 lapból került be kritika vagy egyéb írás a három adatbázisba. A FSZEK adatbázisába 39 lapból 119, a Humanusba 11 lapból 29, a MATARKA-ba 19 lapból 53.

A továbbiak a mostani mintára vonatkoznak, ez nem jelenti azt, hogy egyes lapokból más időszaktól ne lehetnének olyan adatbázisban is tételek, amelyekben most nem szerepel.

Összesen 6 lap volt, amelyikből mindháromban kaptunk találatokat: *Alföld, Jelenkor, Kortárs, Pannonhalmi Szemle, Tiszatáj, Vigília*. 4 olyan volt, amely a FSZEK adatbázisában és a Humanusban szerepel, a MATARKA-ban nem: *Credo, Irodalmi Szemle, Korunk, Székelyföld*. Ennél jóval több, 11 olyan lap volt, amely a Humanusban nem szerepelt, csak a másik kettőben: *Bárka, Édes Anyanyelvünk, Eszmélet, Figyelő, Híd, Holmi, Kritika, Látó, Mozgó Világ, Műút, Szépirodalmi Figyelő*. Két lapot csak a MATARKA-ban találtunk meg: *HVG, Irodalmi Jelen*. A Kommentár a szigorúan vett mintában egyetlenként csak a Humanusban található meg, ugyanakkor láthattuk, hogy az a közlemény más módon a FSZEK adatbázisában is benne volt. Ezzel szemben 18 olyan lap van, amelyet csak a FSZEK adatbázisában találhatunk meg: *168 óra, Criticai Lapok, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Helikon, Heti Válasz, Kalligram, Magyar Demokrata, Magyar Hírlap, Magyar Narancs, Magyar Nemzet, Napút, Népszabadság, Népszava, Tekintet, Új Forrás, Vár Ucca Műhely*. Ezek között vannak napilapok, hetilapok, amelyeknek nem látjuk nyomát a Humanus utóbbi éveiben (ilyeneket a Humanus elődje, az IKER adatbázis is feldolgozott, így régi tételek áttöltve ezekből is vannak a Humanusban), de hagyományos irodalmi folyóiratok is (ezek jövőjével most ne foglalkozunk).

Összegzés

Ha önmagában nézzük, akkor azt mondhatjuk, hogy a FSZEK irodalmi adatbázisa nagyon jó hatékonysággal dolgozza fel az irodalmi művek kritikáit. De a bibliográfiákat, adatbázisokat nem lehet csak önmagukban vizsgálni. Korábban a FSZEK irodalmi adatbázisát és az IKER adatbázist volt alkalmam alaposabban összehasonlítani. Az IKER és a HUMANUS nagyon sok tekintetben különbözik egymástól. Leegyszerűsítve (csak az időszaki kiadványokat nézve, nem számítva, hogy a Humanusban tanulmánykötetek is szerepelnek): az IKER sok lapból dolgozta fel a tanulmányokat, a Humanus sokkal kevesebb lapból dolgoz fel válogatás nélkül mindent, így az irodalmi folyóiratokból a kritikákat és a szépirodalmi alkotásokat is. Korábban az irodalmi tárgyú tanulmányok voltak párhuzamosan mind az IKER-ben, mind az irodalmi adatbázisban. A recenziók csak a FSZEK adatbázisában szerepeltek, mivel az irodalminak mondott folyóiratok nem tisztán irodalmiak, a nem irodalmi tárgyú könyvek kritikáinak feldolgozását hiányolhattuk. Most ezek egyes lapokból szerepelnek a Humanusban (mivel a válogatás nélküli feldolgozás keretében ezek is bekerülnek), az irodalmi művek kritikáinak párhuzamos feldolgozását ugyanezekből a lapokból most láthattuk, sokkal több lap esetében azonban a nem irodalmi tárgyú kritikák és tanulmányok is hiányoznak. A szépirodalmi anyag felvétele miatt az Országos Idegennyelvű Könyvtár műfordítás adatbázisával is van részleges átfedés, meg a *Szépirodalmi Figyelő*ben megjelenő bibliográfiával is. Korábban a FSZEK bibliográfiája nem volt ilyen mértékben leszűkítve az irodalomra, rokon területek recenzió is bekerültek.

„Főleg az irodalom és a kapcsolódó társművészetek (film, színház, esetenként TV, zene, zenés színház stb.) és a társtudományok (társadalomtudományok) terén tárja fel az anyagot a katalógus.” – írta 1981-ben Gerbner Mihály (Gerbner Mihály: A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár irodalmi dokumentációja és archívuma. Könyvtári Híradó, 1981. 2. sz. 13. p., idézi Tóth Gyula 399. p.). Most pontosan megjósolható (például az *Élet és Irodalom* egy adott számában szereplő kritikákat nézve), hogy melyik nem fognak bekerülni sehova. Közben szimpatikus, de elég kérdéses, hogy mikor megvalósuló tervek vannak egy magyar hivatkozási index, adatbázis létrehozására, még a legértékesebb hivatkozások (egy könyv recenziói, amikor nem sok egyéb mellett megemlítenek egy művet, hanem kifejezetten arról az egyről írnak) feldolgozása sem megoldott, ha az adott mű témája film, színház, filozófia stb.

A megoldás egy olyan eszköz lehetne, amely válogatás nélkül, teljességre törekedve dolgozza fel a recenziókat. Amikor a *Könyvtári Figyelő* szerkesztőjével erről beszéltem, azt mondta, hogy már egy évtizede is ezt javasoltam. Ez annyiban igaz volt, hogy a folyóirat 2006. 1. számában megjelent tanulmányomban (*Hol vannak a recenziók?* 9-30. p.) is meg tettem. De szerepelt már abban is, amelyikben a FSZEK irodalmi adatbázisa CD-ROM változata kapcsán írtam 1998-ban, majdnem 18 éve (Murányi Péter: *Feltáratlan értékek a magyar irodalomban*, 507. p.) Ezt a mostani írás folytatásaként is meg fogom tenni. Hála Koncz Károly írásának is, amely az 55. évforduló alkalmából íródott. S ha ez az évforduló még nem is jött el, jó hogy megtette, mert az adatbázisokról írni kell, mert vannak – és hogy legyenek –, sőt, hogy minél jobbak legyenek.

Murányi Péter